

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een toevalsvondst aan de Koninksem- Steenweg 114 te Tongeren

Eindverslag

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

EEN
TOEVALSVONDST
AAN DE KONINKSEM-
STEENWEG 114 TE
TONGEREN

Eindverslag

ALAIN VANDERHOEVEN, GEERT VYNCKIER, BRIGITTE COOREMANS, KOEN DE
GROOTE, AN LENTACKER, & PATRICK MONSIEUR

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT	6
2	AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK.....	7
3	RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.....	11
3.1	DE SPOREN	11
3.1.1	FASE 1.....	11
3.1.2	FASE 2.....	15
3.2	DE VONDSTEN	20
ALAIN VANDERHOEVEN, KOEN DE GROOTE EN PATRICK MONSIEUR		20
3.2.1	CATALOGUS.....	20
3.2.2	OVERZICHT	28
3.3	DE DIERLIJKE RESTEN	29
AN LENTACKER		29
3.4	DE PLANTAARDIGE RESTEN.....	32
BRIGITTE COOREMANS.....		32
4	CONCLUSIE EN BETEKENIS	36
5	BIBLIOGRAFIE	37

Rapportage Alain Vanderhoeven
Geert Vynckier
Brigitte Cooremans
Koen De Groote
An Lentacker
Patrick Monsieur

Terreinwerk Michel Hayen
Michel Mulleners
Jurgen Staf
Alain Vanderhoeven
Geert Vynckier
Jos Wijnants

Fotografie Geert Vynckier
Kris Vande Vorst

Opmetingen Johan Van Laecke

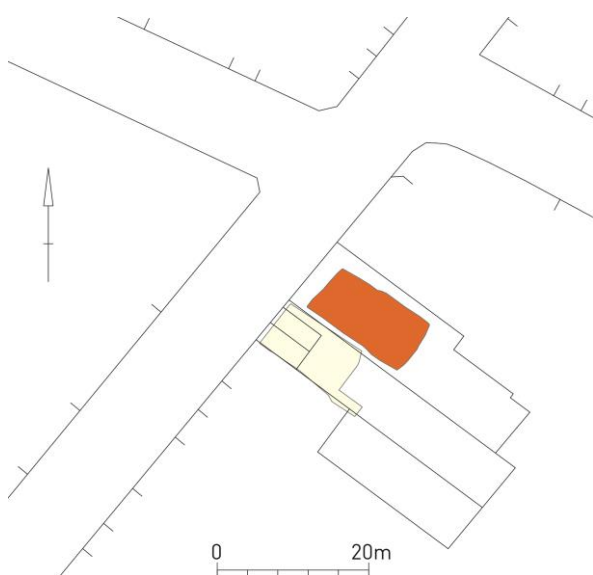
Tekenwerk en plannen Sylvia Mazereel
André Detloff
Alain Vanderhoeven
Geert Vynckier
Johan Van Laecke

2 AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK

In mei en juni 2013 werd op een perceel, gelegen te Tongeren, Koninksemsteenweg 114, met perceelnummer Tongeren, Afdeling 1, Sectie D, Nr. 286y4 een toevalsvondst geregistreerd. Kort voordien, in maart en mei van hetzelfde jaar, werden op een aangrenzend perceel met perceelnummers Tongeren, Afdeling 1, Sectie D, Nrs 286f4, 286n2 en 286p2 al een archeologisch vooronderzoek en een archeologische opgraving uitgevoerd¹. Aanleiding voor beide ondernemingen was de bouw van twee woningen, waardoor het bodemarchief tot op grote diepte bedreigd werd (fig. 1 en fig. 2). De opgraving bevindt zich in de zuidwestelijke sector van de antieke stad, aan de Romeinse weg naar Bavay, binnen de 2de-eeuwse stadsmuur, maar buiten de 4de-eeuwse omwalling (fig. 3). Dit verslag geeft een overzicht van de sporen en vondsten van het onderzoek van mei en juni 2013².

Figuur 1: Tongeren: Koninksemsteenweg: ligging van de opgravingsterreinen van maart-mei 2013 (geel) en mei-juni 2013 (rood) ten opzichte van het huidige kadaster.

Het terrein aan de Koninksemsteenweg werd niet stratigrafisch laag voor laag opgegraven, maar middels de aanleg van 3, plaatselijk 4 kunstmatige vlakken onderzocht. Bovendien konden op het onderste vlak, dat samenvalt met de diepte van de toekomstig aan te leggen kelder, de daar nog zichtbare sporen niet verder gecoupeerd en opgegraven worden. Daardoor kan slechts in beperkte mate een overzicht gemaakt worden van het originele bodemarchief. Dat geldt voor zowel het sporenbestand als de vondsten die het bevat.

¹ Van de Velde *et al.* 2013 en Deville *et al.* 2016.

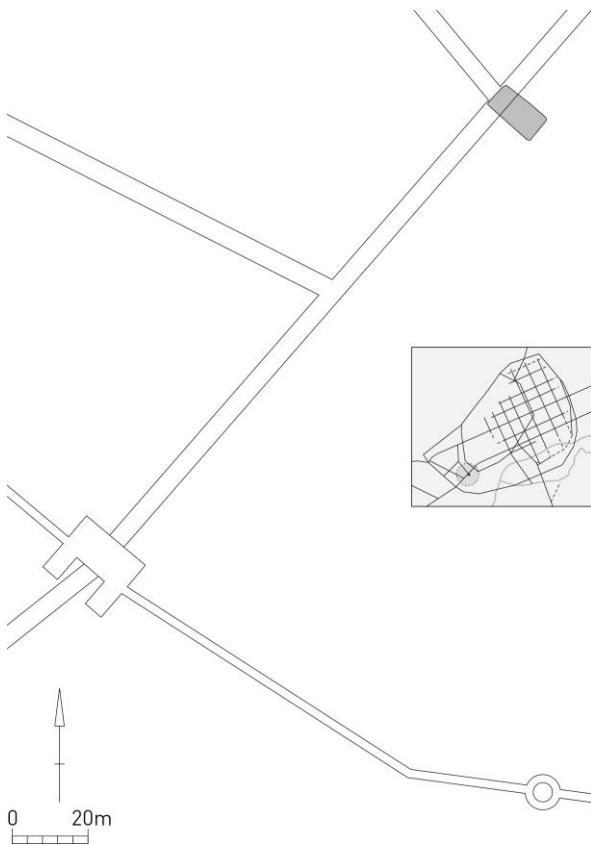
² Het illustratiewerk van dit verslag is het werk van Sylvia Mazereel.

Figuur 2: Tongeren: Koninksemsteenweg: gezicht op het opgravingsterrein vanuit het noordwesten.

Figuur 3: Tongeren: Koninksemsteenweg: ligging van het opgravingsterrein binnen de Romeinse stad.

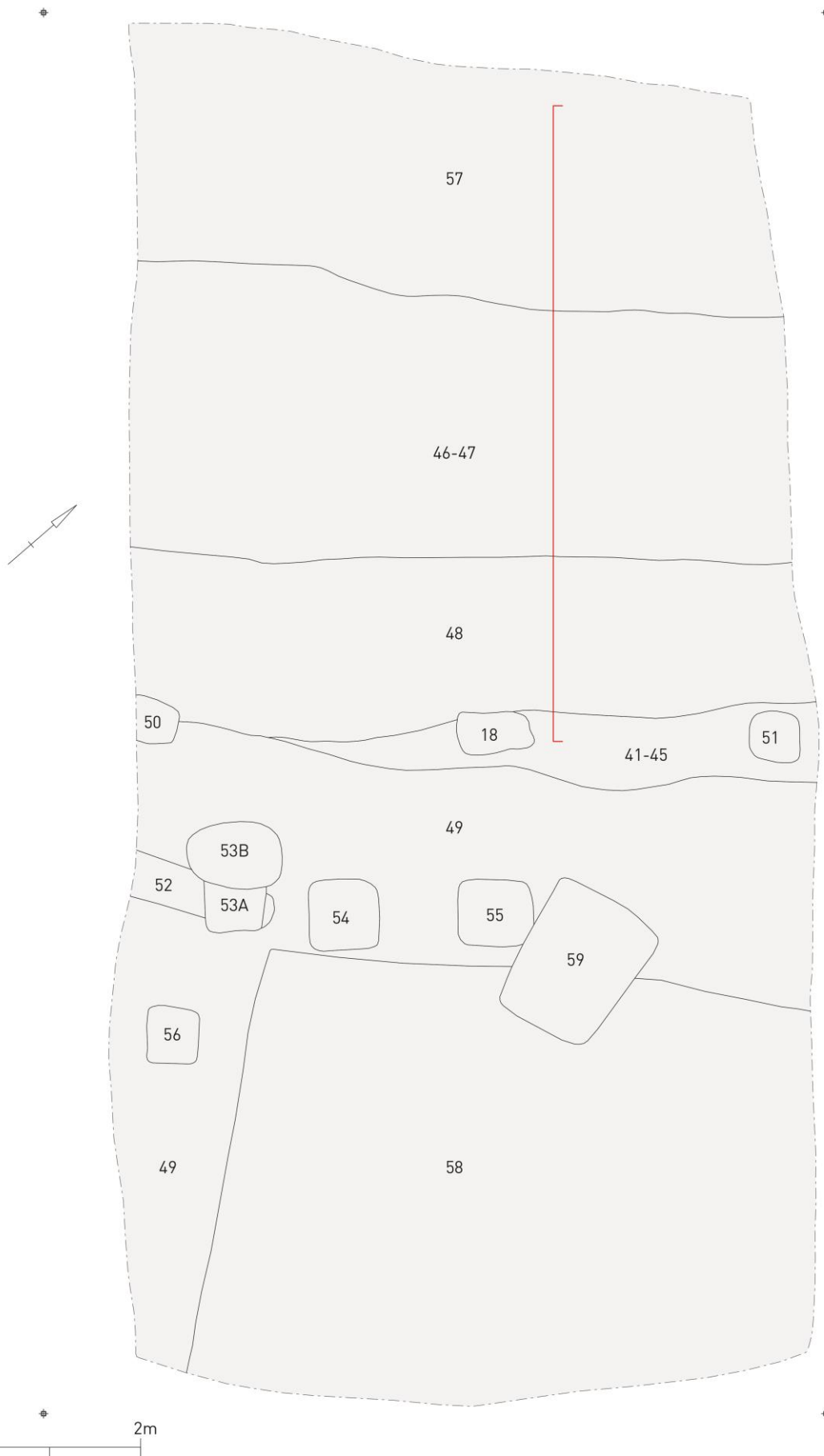

Figuur 4: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van de sporen van synthesevlak 1.

Figuur 5: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van de sporen van synthesevlak 2.

De in de 4 vlakken geregistreerde sporen worden in dit verslag tot twee vlakken herleid (fig. 4 en fig. 5). De vorm en afmetingen van deze twee synthesevlakken komen niet geheel overeen. Synthesevlak 1 (fig. 4) brengt de oudere sporen samen, die overwegend op de opgravingsvlakken 3 en 4 aan het licht kwamen (fase 1). Van noordwest naar zuidoost meet het ca. 14 m. Aan de basis in het zuidoosten bedraagt de breedte ca. 8 m. 4 m in noordwestelijke richting versmalt ze tot ca. 6 m en nog eens ca. 6 m in noordwestelijke richting vindt een versmalling tot ca. 3 m plaats. Synthesevlak 2 (fig. 5) verzamelt de jongere sporen, die overwegend op de opgravingsvlakken 1 en 2 geregistreerd werden (fase 2), en heeft de vorm van een zuidoost-noordwest georiënteerde onregelmatige rechthoek met een breedte van 6 à 7 m en een lengte van 14 à 15 m.

3 RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

3.1 DE SPOREN

3.1.1 Fase 1

Figuur 6: Tongeren: Koninksemsteenweg: gezicht op vlak 3, opgenomen in synthesevlak 1

Op synthesevlak 1 zijn 40 sporen samengebracht, die tijdens de opgraving op de onderste werkvlakken aan het licht kwamen (fig. 4 en fig. 6). Eén van de stratigrafisch oudste sporen is een ca. 5 m brede gracht, waarin een zestal verschillende opvullingslagen aanwezig was (1). De meest noordwestelijke laag (laag A) bestaat uit grijsgroene zandige leem met houtskool en enkele vuursteenfragmenten. Ten zuidoosten daarvan ligt laag B, een pakket geelgrijze zandige leem met houtskool. Ze wordt ten zuidoosten begrensd door laag C, die uit grijze zandige leem met houtskool bestaat. Nog verder naar het zuidoosten bevindt zich laag D, samengesteld uit bruingrijze zandige leem met houtskool, enkele kiezels en vuursteenfragmenten. Ten zuidoosten daarvan ligt laag E. Ze bestaat uit lichtgrijze zandige leem met houtskool. De meest zuidoostelijke laag (laag F) is een pakket licht geelgrijze zandige leem met houtskool. Het is niet mogelijk vast te stellen wat de onderlinge stratigrafische verhouding van al deze opvullingslagen is. Het was immers niet toegelaten van de gracht te couperen. Allicht zullen de buitenste opvullingslagen A en F stratigrafisch het oudste zijn en de centraal in de gracht aangetroffen lagen B tot E het jongste. Hoeveel tijd tussen het deponeren van de verschillende opvullingen verliep is evenmin geweten.

Laag A van gracht 1 wordt door een vierkante paalkuil van ca. 25 x 25 cm doorsneden (2). In de kuil is nog een rechthoekige paalkern van ca. 10 x 15 cm te zien. De paalkuil is met grijze zandige leem gevuld, de paalkern met donkergrijze zandige leem. Nog in laag A van gracht 1 tekent zich een rij van vijf kleine paalkuilen af. Een eerste paalkuil is vierkant en meet ca. 10 x 10 cm (3). Een tweede paalkuil heeft dezelfde vorm en afmetingen (4). De derde paalkuil is rechthoekig en meet ca. 10 x 15 cm (5). De vierde paalkuil is eveneens rechthoekig en meet ca. 10 x 20 cm (6). De vijfde paalkuil tenslotte is vierkant en meet ca. 10 x 10 cm (7). Alle paalkuilen zijn met grijze zandig leem gevuld, waarin zich soms kleine houtskoolfragmenten aftekenen. Het is mogelijk dat deze rij een restant is van een houten beschoeiing van één van de kiezelpakketten van de hoger in de werkput aangetroffen straat.

Figuur 7: Tongeren: Koninksemsteenweg: sporen 8-13.

In de opvullingslagen E en F van spoor 1 is een zestal kuilen gegraven (fig. 7). Vorm en afmetingen suggereren dat het om paalkuilen gaat, maar dit kon niet met zekerheid uitgemaakt worden. In het vlak kon nergens een paalkern waargenomen worden en de sporen konden ook niet gecoupeerd worden. Een eerste kuil is maar gedeeltelijk zichtbaar (8). Vermoedelijk heeft ze een vierkante plattegrond van ca. 70 x 70 cm. De vulling bestaat uit gele en grijze zandige leem met wat houtskool. Ze wordt doorsneden door twee, stratigrafisch jongere kuilen. Eén kuil heeft een rechthoekige plattegrond van ca. 30 x 70 cm (9), de andere is gedrongen rechthoekig en meet ca. 40 x 50 cm (10). Een vierde kuil is gedrongen rechthoekig en meet ca. 30 x 40 cm (11). Een vijfde kuil heeft een vierkanten plattegrond van ca. 70 x 70 cm (12) en een zesde is een gedrongen rechthoek van ca. 40 x 50 cm (13). De vulling van de kuilen 9 tot 13 bestaat uit geelgrijze zandige leem met houtskool, wat kiezel en grijsgroene klei.

Ten zuidwesten van voornoemde sporen is over een afstand van ca. 2,90 m een ca. 1,10 m brede greppel zichtbaar (14). Er zijn twee opvullingslagen in aanwezig. De oudste, laag A, bestaat uit grijze zandige leem met wat houtskool. De jongste, laag B, is een mengsel van gele en grijze zandige leem met houtskool. Doorheen deze greppel is een vrijwel vierkante paalkuil van ca. 30 x 30 cm gegraven (15). Ze is gevuld met grijze zandig leem, waarin houtskoolbrokken vermengd zijn.

Ten zuidwesten daarvan bevindt zich nog een greppel, over de gehele breedte van de werkput (ca. 6 m) zichtbaar en ca. 70 cm breed (16). Ook in deze greppel konden twee opvullingslagen herkend worden. Onderaan bestaat de vulling uit grijsgroene zandige leem met houtskool, brokstukken blauwgroene klei, kiezel en fragmenten van dakpannen en vuursteen (laag A). Daarboven bevindt zich

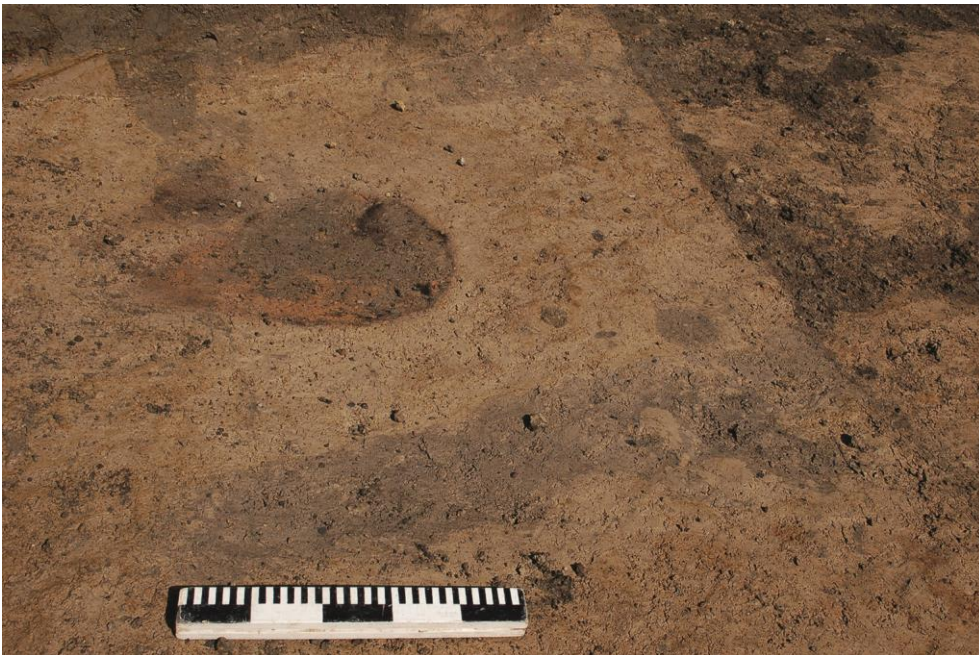
een opvullingslaag van grijze zandige leem met wat houtskool en fragmenten blauwgroene klei (laag B). In het noordoosten van de werkput is alleen laag A zichtbaar. Ze is daar ook over een veel grotere oppervlakte dan de 70 cm breedte van greppel 16 te zien. Mogelijk dekt ze daar ook greppel 14 af. In dat geval moet het uitgraven van greppel 16 na het opvullen van greppel 14 plaatsgevonden hebben. Greppel 16 wordt door twee kuilen doorsneden. De eerste kuil heeft een ovale plattegrond en meet ca. 60 x 80 cm (17). Ze is met donkergrijze, houtskoolrijke zandige leem gevuld, waarin ook wat kiezel terecht is gekomen. De tweede kuil is rechthoekig en meet ca. 50 x 70 cm (18). Ze is eveneens met donkergrijze, houtskoolrijke zandige leem met wat kiezel gevuld. Dit spoor kan ook een uitbraakspoor van een fundering voor een pijler zijn (zie 3.1.2). Greppel 16 doorsnijdt op haar beurt een oudere kuil, waarvan slechts de rand zichtbaar is en waarvan bijgevolg de vorm en afmetingen niet meer bepaald konden worden (19). De vulling van deze kuil bestaat uit grijze zandige leem met wat houtskool.

Ten zuidoosten van greppel 16 situeert zich een zone met paalkuilen en kuilen. Tegen de zuidwestelijke rand van de opgraving bevindt zich een vrijwel vierkante paalkuil van ca. 25 x 30 cm met een vulling van donkergrijze zandige leem met brokken houtskool (20). Ten zuidoosten ervan tekent zich een langwerpige kuil af van ca. 30 x 100 cm, met geelgrijze zandige leem, houtskool en enkele kiezels (21). Verder noordoostwaarts bevindt zich een vierkante paalkuil van ca. 20 x 20 cm met donkergrijze zandige leem en houtskool (22). Nog verder noordoostwaarts situeert zich een rechthoekige paalkuil van ca. 25 x 50 cm met een vrijwel vierkante paalkern van ca. 15 x 20 cm (23). De paalkuil is gevuld met geelgrijze zandige leem, de paalkern met grijze zandige leem. Ten noordoosten daarvan bevinden zich drie kuilen. Een eerste is slechts gedeeltelijk bewaard, waardoor de vorm en afmetingen niet meer bepaald kunnen worden (24). Ze is met grijze zandige leem gevuld. Een tweede kuil is rechthoekig en meet ca. 80 x 100 cm (25). De vulling bestaat uit lichtgrijze, donkergrijze en gele zandige leem met wat houtskool, vuursteen en kiezel. Ze doorsnijdt kuil 24. Van een derde kuil, gelegen tegen de noordoostelijke rand van de opgraving, is maar de helft bewaard (26). Ze was waarschijnlijk cirkelvormig, met een diameter van ca. 1,10 m. De kuil is gevuld met lichtgrijze en donkergrijze zandige leem met grote hoeveelheden houtskool.

In de zuidwestelijke sector van het opgravingsterrein is een palenrij in kaart gebracht. Een eerste paalkuil wordt door spoor 21 doorsneden. De vorm is vierkant of rechthoekig (27). De enige volledig bewaarde zijde meet ca. 30 cm. De vulling bestaat uit lichtgrijze zandige leem. Een tweede paalkuil, tegen het zuidwestprofiel van de opgravingsput, is eveneens slechts gedeeltelijk zichtbaar (28). Ook deze kuil is vierkant of rechthoekig. De enige volledig bewaarde zijde meet ca. 30 cm. De vulling bestaat uit grijze zandige leem met houtskool. Van een derde paalkuil is één hoek door een recent spoor weggegraven (29). Niettemin kon nog vastgesteld worden dat de kuil vrijwel vierkant is, ca. 25 x 30 cm meet en gevuld is met grijze zandige leem met wat houtskool. Een vierde paalkuil gaat eveneens voor een deel achter het profiel van de opgravingsput schuil (30) (fig. 8). Maar er is genoeg van bewaard om te kunnen vaststellen dat het om een rechthoekige kuil gaat, ze ca. 30 x 60 cm meet en gevuld is met grijze zandige leem met wat houtskool en verbrande leem. Een vijfde paalkuil heeft een vierkante plattegrond van ca. 25 x 25 cm (31) (fig. 8). Ze is gevuld met grijze zandige leem met wat houtskool. Een zesde paalkuil is vierkant en meet ca. 40 x 40 cm (32). Ze is gevuld met lichtgrijze, donkergrijze en gele zandige leem en houtskool. In de kuil tekent zich een vrijwel vierkant paalspoor van ca. 15 x 20 cm af, gevuld met grijze zandige leem en houtskool. Deze zes palen vormen, misschien samen met spoor 20, een NNW-ZZO-georiënteerde binnen- of buitenwand van een houtbouw.

Ten noordoosten van de palenrij 27-32 tekent zich nog een drietal kuilen en een greppel in het opgravingsvlak af (fig. 9). Een kleine langwerpige kuil meet ca. 40 x 65 cm en is met grijze zandige leem en houtskool gevuld (33). Een gedeeltelijk verstoorde kuil is rechthoekig of vierkant (34). De enige volledig bewaarde zijde meet ca. 40 cm. De vulling bestaat uit geelgrijze zandige leem met houtskool.

Figuur 8: Tongeren: Koninksemsteenweg: sporen 30-31 en 38-40.

Figuur 9: Tongeren: Koninksemsteenweg: sporen 33-35.

Een gedeeltelijk door een recent spoor wegegraven kuil heeft een rechthoekige plattegrond van ca. 70 x 100 cm (**35**). Ze is gevuld met grijze zandige leem met houtskool, gele en grijze mortelfragmenten, vuursteen, kiezel en dakpanfragmenten. Over een afstand van ca. 2,60 m kan een ca. 50 cm brede greppel gevolgd worden (**36**). De vulling bestaat hoofdzakelijk uit geelgrijze zandige leem met wat houtskool, kiezel, vuursteen en blauwgroene klei. Verder bevindt zich in deze zone nog een ovale kuil van ca. 1 x 1,30 m (**37**) (fig. 10). In de vulling kunnen met enige moeite vier verschillende lagen herkend worden. De eerste bestaat uit lichtgroene zandige leem met houtskool, de tweede uit donkergrijze zandige leem met houtskool en verbrande leem, de derde uit geelgrijze zandige leem met houtskool en verbrande leem en de vierde uit donkergrijze zandige leem met houtskool en verbrande leem.

Figuur 10: Tongeren: Koninksemsteenweg: spoor 37.

Tot slot bevindt zich in de zuidwestelijke hoek van de opgraving nog een drietal sporen (fig. 8). Een eerste spoor gaat grotendeels onder het putwandprofiel schuil (**38**). Herkenbaar is de rand van een kuil of paalkuil. De vorm en afmetingen zijn niet meer te bepalen. In de vulling bevindt zich grijze zandige leem en houtskool. Een tweede spoor is een langwerpige restant van een haard, ca. 50 x 70 cm (**39**). Binnen de contouren bevinden zich in situ verbrande leem, gele zandige leem, houtskool en brokstukken verbrande leem. Een derde spoor is een ca. 30 cm brede greppel, die over een lengte van ca. 1,30 m bewaard is (**40**). In de greppel bevindt zich geelgrijze zandige leem met wat houtskool.

3.1.2 Fase 2

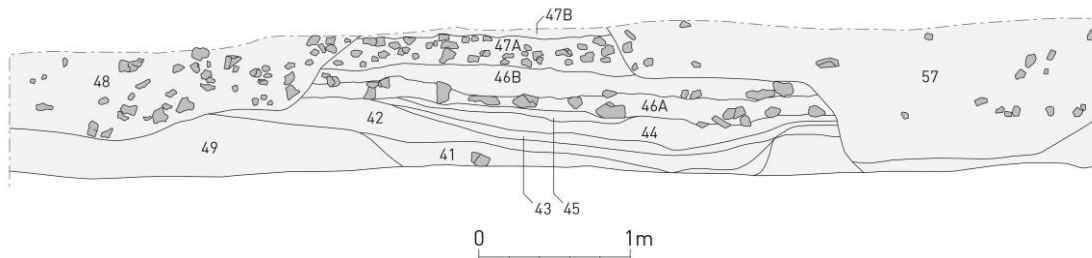
Op synthesevlak 2 en een van noordwest naar zuidoost verlopend profiel zijn 19 sporen ingetekend, die tijdens de opgraving op de bovenste werkvlakken en in voornoemd profiel zijn geregistreerd (fig. 5, fig. 11 en fig. 12). Eén van de stratigrafisch oudste verschijnselen van dit bestand is een opeenvolging van lagen, mogelijk nagezakt boven een oudere gracht, misschien gracht 1, die dan nog breder was dan op synthesevlak 1 kon afgebakend worden (fig. 12, fig. 13 en fig. 14). Van onder naar boven gaat het om 10 à 15 cm gele zandige leem met bijmengingen van lichtgrijze leem, houtskool en een enkel vuursteenfragment (**41**), 5 tot 15 cm grijze zandige leem met houtskool en verbrande leem (**42**), ca. 5 cm gele zandige leem met wat houtskool (**43**), 5 tot 10 cm grijze zandige leem met houtskool, verbrande leem en wat vuursteen (**44**) en ca. 5 cm gele zandig leem met wat houtskool (**45**).

Dit lagenpakket wordt afgedekt door funderingen en loopvlakken van twee, elkaar in de tijd opeenvolgende straten (fig. 12, fig. 13, fig. 14 en fig. 15). De oudste straat (**46**) heeft een 10 à 20 cm dikke fundering van vuursteenblokken, kiezel en geel zand (**46A**). Het loopvlak of wegdek bestaat uit 10 à 20 cm blauwgrijze kiezel (**46B**). Deze straat is over een breedte van slechts een 2-tal m bewaard gebleven. De jongste straat (**47**) is gefundeerd met een ca. 20 cm dikke laag vuursteenblokken, kiezel en geel zand (**47A**). Het loopvlak is gemaakt van blauwgrijze kiezel en dakpangruis en is nog over een dikte van een 5-tal cm bewaard (**47B**). Mogelijk was dit wegdek aanvankelijk dikker, maar werd het na de Romeinse tijd gedeeltelijk afgegraven.

Figuur 11: Tongeren: Koninksemsteenweg: gezicht op vlak 1, opgenomen in synthesevlak 2.

Figuur 12: Tongeren: Koninksemsteenweg: profiel van de sporen 41-48 en 57. Het profiel is gelokaliseerd op fig. 4 en fig. 5 (rode lijn).

Figuur 13: Tongeren: Koninksemsteenweg: gezicht op het zuidoostelijk deel van het profiel van sporen 41-48 (cf. fig. 12).

Figuur 14: Tongeren: Koninksemsteenweg: gezicht op het noordwestelijk deel van het profiel van sporen 41-47 en 57 (zie fig. 2.7).

Figuur 15: Tongeren: Koninksemsteenweg: gezicht op sporen 46-47 en 57.

Aan de zuidoostelijke zijde van de straten bevindt zich een ca. 2,5 m brede gracht met een schuine wand, een golvende bodem en met een maximale diepte van ca. 60 cm onder het jongste straatniveau (**48**) (fig. 13). Deze gracht werd dichtgegooid met donkergrijze zandige leem, waarin veel kiezel en vuursteen terecht is gekomen, wellicht afkomstig van het uitbreken van de straten. Spoor 48 kan zelfs als een uitbraakspoor beschouwd worden. Gracht 48 doorsnijdt een ophogingspakket van ca. 50 cm dat het sporenbestand van fase 1 (sporen 1 tot 40) afdekt en zich over de gehele oostelijke helft van de opgravingsput uitstrekt (**49**). Deze laag bestaat hoofdzakelijk uit grijze, gele en grijsgroene zandige leem, vermengd met houtskool, vuursteen, kiezel en dakpanfragmenten. Plaatselijk zijn in de laag nog zones met verbrande leem en veel houtskool bewaard. Het is mogelijk dat dit restanten zijn van één van de Tongerse Romeinse stadsbranden (fig. 16).

Drie sporen aan de rand van gracht 48 kunnen als kuil of uitgebroken fundering voor een pijler geïnterpreteerd worden. Een eerste kuil bevindt zich tegen het zuidwestprofiel van de opgravingsput (**50**). Ze is slechts gedeeltelijk zichtbaar. Ze heeft een rechthoekige plattegrond, waarvan de korte zijde ca. 50 cm meet en de lange zijde minstens 60 cm lang is. De vulling bestaat uit grijsgroene zandige leem met houtskool, verbrande leem, kiezel en dakpanfragmenten. Een tweede kuil bevindt zich tegen het noordoostprofiel van de opgravingsput (**51**). Ze is vrijwel vierkant en meet ca. 55 x 60 cm. Ook deze kuil is gevuld met grijsgroene zandige leem met houtskool, verbrande leem, kiezel en

dakpanfragmenten. Tussen beide bevindt zich een langwerpige verkleuring van ca. 40 x 80 cm met een gelijkaardige vulling. Het is echter niet zeker of het om een uitgegraven spoor gaat. Het kan ook om een boven spoor 18 van fase 1 nagezakte laag gaan. Omgekeerd kan spoor 18 ook de bodem van een uitgebroken pijler zijn (zie 3.1.1).

Figuur 16: Tongeren: Koninksemsteenweg: spoor 49.

Nog drie sporen kunnen funderingen of uitgebroken funderingen van pijlers zijn. Het eerst spoor is tweeledig (**53**) (fig. 17). Een deel bestaat uit een naar schatting vierkante kuil van ca. 60 x 60 cm, gevuld met vuursteen, kiezel en dakpanfragmenten (**53A**). Het lijkt een gedeelte van een pijlerfundering te zijn. Een ander deel is een ovale uitgraving van ca. 80 x 100 cm, gevuld met donkergrijze zandige leem met houtskool, waarin kleine hoeveelheden vuursteen, kiezel en dakpanfragmenten aanwezig zijn (**53B**). Mogelijk is dit een uitbraakspoor van de gedeeltelijk ontmantelde pijlerfundering 53A. Het tweede spoor tekent zich af als een vierkante kuil van ca. 80 x 80 cm (**54**) en is gevuld met donkergrijze zandige leem met houtskool, vuursteen, kiezel en dakpanfragmenten (fig. 18). Ook dit spoor kan een uitgebroken pijlerfundering zijn. Het derde spoor is vrijwel vierkant, meet ca. 70 x 80 cm en is volledig gevuld met vuursteen, kiezel en dakpanfragmenten (**55**) (fig. 19). Naar alle waarschijnlijkheid is het droge fundering voor een pijler. De drie pijlers zouden van een portiek langs straat 46-47 kunnen deel uitmaken. Wel bevinden ze zich op ongelijke afstand van elkaar. Ofwel gaat het om sporen van twee bouwfases, ofwel is één van de sporen onterecht als pijlerfundament of uitgebroken pijlerfundament geïnterpreteerd.

In de zuidwestelijke hoek van de opgraving werd nog een vierkante kuil van ca. 60 x 60 cm geregistreerd, gevuld met grijze zandige leem, houtskool, verbrande leem en kiezel (**56**).

Ten noordwesten van straat 46-47 situeert zich een post-Romeinse gracht (**57**). Ze is ca. 3,40 m breed en werd dichtgegooid met donkergrijze zandige leem, waarin houtskool en verbrande leem, vuursteen, kiezel en dakpanfragmenten vermengd zijn. De gracht bestaat uit een ca. 1,40 m breed ondiep gedeelte, ca. 40 cm diep ten opzichte van het jongste Romeinse straatniveau, met een vlakke bodem, en een ca. 2 m breed diep gedeelte, ongeveer 90 cm diep ten opzichte van het jongste Romeinse straatniveau, eveneens met een vlakke bodem. De zijwanden zijn schuin. Mogelijk is het diep gedeelte een middeleeuwse of postmiddeleeuwse holle weg die zich naast het kiezelpakket van de Romeinse straat ontwikkeld heeft en is het ondiep gedeelte middeleeuwse of postmiddeleeuwse uitbraak van de antieke straat 46-47.

Figuur 17: Tongeren: Koninksemsteenweg: spoor 53.

Figuur 18: Tongeren: Koninksemsteenweg: spoor 54.

Figuur 19: Tongeren: Koninksemsteenweg: spoor 55.

In het zuidoostelijk gedeelte van de opgraving bevinden zich tenslotte nog twee sporen. Het eerste spoor is een grote vierkante of rechthoekige uitgraving van minstens 5 x 6,5 m die zich buiten de opgravingszone nog verder uitstrekt (58). Het kan gaan om een hoek van een oude leemgroeve, of om een dichtgegooide recente kelder. De vulling bestaat uit grijsbruine zandige leem met kleine hoeveelheden houtskool, verbrande leem, vuursteen, kiezel, dakpanfragmenten en baksteen. Het tweede spoor doorsnijdt spoor 58 en moet bijgevolg zeer recent zijn (59). Het tekent zich af als een rechthoek van ca. 1,20 x 1,60 m en is gevuld donkergrijze zandige leem met veel houtskool, groen zand, vuursteen, kalksteen, kiezel en baksteen.

3.2 DE VONDSTEN

ALAIN VANDERHOEVEN, KOEN DE GROOTE EN PATRICK MONSIEUR

3.2.1 Catalogus

Spoor 1, laag C

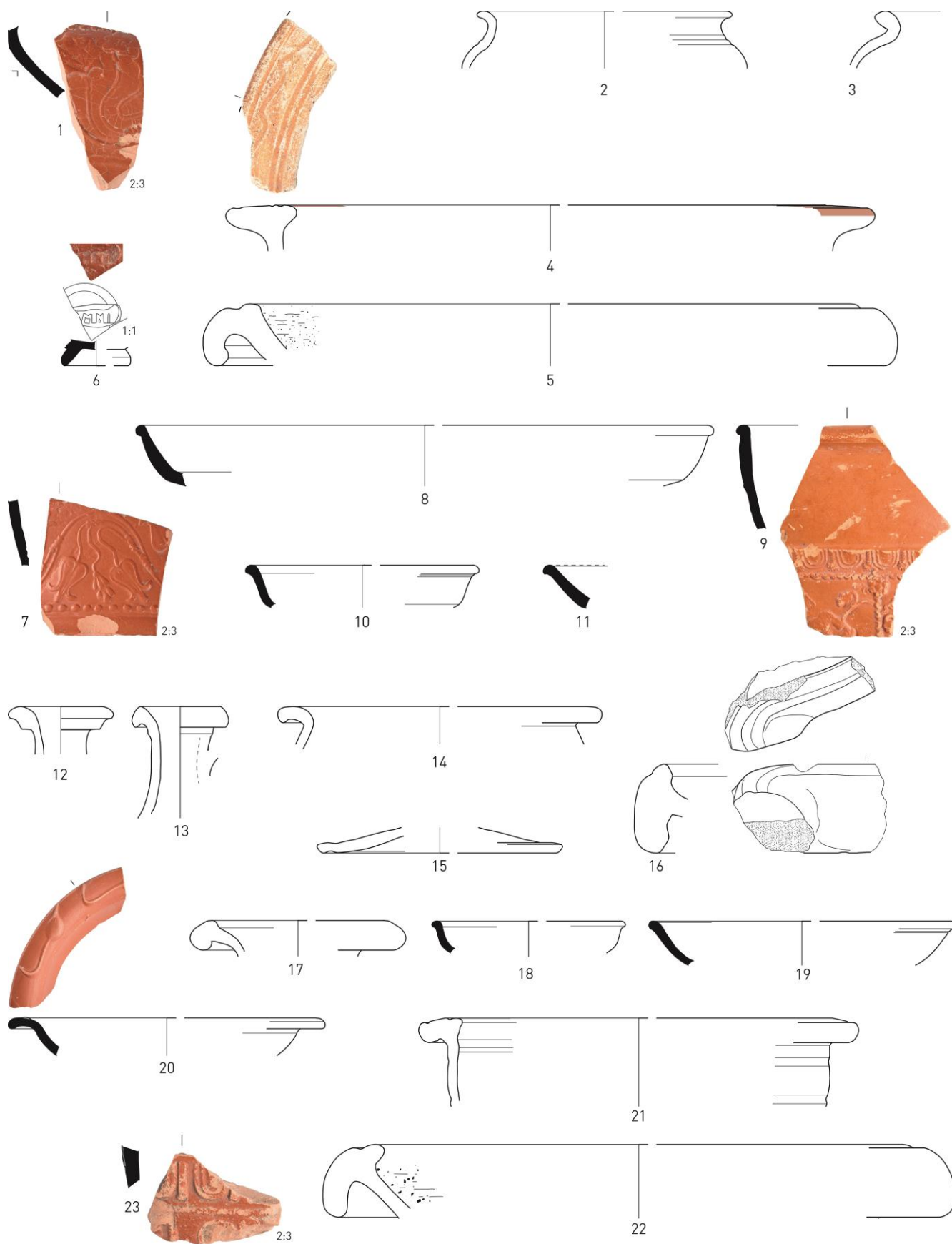
1. Wandfragment in *terra sigillata* van een kom van het type Drag. 29. Baksel: Zuid-Gallisch. Benedenfries (fig. 20: 1).
2. Wandfragment in *terra sigillata* van een kom van het type Drag. 29. Baksel: Zuid-Gallisch.
3. Wandfragment in *terra sigillata*. Baksel: Zuid-Gallisch.

Spoor 17

4. Bodemfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Keuls.
5. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Keuls.
6. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Maaslands wit.

Figuur 20: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van de Romeinse vondsten (schaal 1:3, tenzij anders vermeld).

Spoor 25

7. Randfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Zuid-Gallisch.
8. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Keuls.
9. Randfragment in ruwwandig aardewerk van een pot van het type Stuart 201A. Baksel: Tongers gereduceerd (fig. 20: 2).
10. Randfragment in ruwwandig aardewerk van een pot van het type Stuart 201A. Baksel: regionaal rood (fig. 20: 3).
11. Randfragment in ruwwandig aardewerk van een kom van het type Stuart 210. Baksel: regionaal wit. Rood beschilderd (fig. 20: 4).
12. Randfragment van een *dolium*. Verbrand. Sporen van pek.
13. 3 wandfragmenten van *dolia*.
14. Wandfragment van een *amphora* van het type G4.

Spoor 26

15. Wandfragment van een *amphora* van het type D20.

Spoor 30

16. Randfragment van een *mortarium* van het type Stuart 149. Baksel: Lyon (fig. 20: 5).
17. Wandfragment van een *amphora* van het type D20.

Spoor 32

18. Bodemfragment in *terra sigillata* van een kop van het type Drag. 27. Baksel: Zuid-Gallisch. Stempel: JMNI (fig. 20: 6).

Spoor 36

19. Wandfragment in *terra sigillata* van een kom van het type Drag. 29. Baksel: Zuid-Gallisch. Bovenfries (fig. 20: 7).
20. Randfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 20: 8).
21. 3 wandfragmenten in gladwandig aardewerk. Baksel: Keuls.

Spoor 46

22. Wandfragment in *terra sigillata* van een *mortarium* van het type Drag. 45. Baksel: Oost-Gallisch.
23. Wandfragment in *terra sigillata*. Baksel: Oost-Gallisch.
24. Randfragment in geveerd aardewerk van een bord van het type Stuart 10. Techniek A.
25. Wandfragment in geveerd aardewerk van een beker. Baksel: Keuls. Techniek B. Versierd met kerfband.
26. Wandfragment in gladwandig aardewerk.
27. Randfragment van een *mortarium* van het type Stuart 149. Baksel: Maaslands wit.
28. Randfragment van een *mortarium* van het type Vanvinckenroye 352-353.
29. Randfragment van een *mortarium*. Baksel: Bavay.
30. 4 wandfragmenten van *amphorae* van het type D20.

Spoor 47

31. Randfragment in *terra sigillata* van een kom van het type Drag. 37. Baksel: Midden-Gallisch. Eierlijst met dubbele lijn, brede centrale projectie en getordeerde tong die uitsteekt op een 8-puntige roset; golvende lijn; 7-puntige roset, druivenrank, hoofd en linker arm van figuur naar rechts (fig. 20: 9).
32. Randfragment in *terra sigillata* van een kom van het type Curle 11. Baksel: Zuid-Gallisch.
33. Randfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 20: 10).

34. Randfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 20: 11).
35. Bodemfragment in *terra sigillata* van een kop van het type Drag. 27. Baksel: Zuid-Gallisch.
36. Wandfragment in *terra sigillata* van een kop van het type Drag. 33. Baksel: Zuid-Gallisch.
37. Wandfragment in *terra rubra* van een beker van het type Deru P1-P12. Baksel: noordelijk. Techniek: TR2.
38. Wandfragment in geverfd aardewerk van een beker. Baksel: Keuls. Techniek B. Versierd met zandbestrooiing.
39. Randfragment in gladwandig aardewerk van een kruik van het type Stuart 110B. Baksel: Maaslands wit (fig. 20: 12).
40. Randfragment in gladwandig aardewerk van een kruik van het type Stuart 129B. Baksel: Bavay. Sporen van pek op de binnenwand (fig. 20: 13).
41. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Maaslands wit.
42. 2 wandfragmenten in gladwandig aardewerk.
43. Randfragment in ruwwandig aardewerk van een pot van het type Stuart 201B. Baksel: regionaal rood (fig. 20: 14).
44. Randfragment in ruwwandig aardewerk van een deksel van het type Stuart 214. Baksel: regionaal rood (fig. 20: 15).
45. Wandfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers gereduceerd.
46. Wandfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers geoxydeerd.
47. Wandfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers geoxydeerd en gesmookt.
48. Wandfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Maaslands wit.
49. 3 wandfragmenten in ruwwandig aardewerk.
50. Randfragment van een *mortarium* van het type Vanvinckenroye 342-346. Baksel: grof gemagerd (fig. 20: 16).
51. Wandfragment van een *mortarium*. Baksel: Bavay.
52. Oorfragment van een *amphora* van het type D7/11.
53. Wandfragment van een *amphora* van het type D20.
54. 5 wandfragmenten van *amphorae* van het type G4.
55. Randfragment van een *amphora*. Baksel: Maasvallei (fig. 20: 17).

Spoor 49

56. Randfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 20: 18).
57. 2 randfragmenten in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 20: 19).
58. Randfragment in *terra sigillata* van een schaal van het type Drag. 35/36. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 20: 20).
59. Randfragment in *terra sigillata* van een schaal van het type Drag. 35/36. Baksel: Zuid-Gallisch.
60. 2 wandfragmenten in *terra sigillata*. Baksel: Zuid-Gallisch.
61. Wandfragment in *terra sigillata*. Baksel: Oost-Gallisch.
62. Wandfragment in geverfd aardewerk van een jachtbeker. Baksel: Keuls. Techniek B. Versierd met barbotine.
63. Drieledig oor in gladwandig aardewerk van een kruik. Baksel: Keuls.
64. 2 wandfragmenten in gladwandig aardewerk. Baksel: Bavay.
65. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Maaslands wit.
66. 2 wandfragmenten in gladwandig aardewerk.
67. Randfragment in ruwwandig aardewerk van een kom van het type Stuart 210. Baksel: Maaslands wit (fig. 20: 21).
68. Bodem- en wandfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers geoxydeerd met witte deklaag.

69. Wandfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers gereduceerd.
70. Wandfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers geoxydeerd en gesmookt.
71. 5 wandfragmenten in ruwwandig aardewerk.
72. Wandfragment van een *dolium*.
73. Randfragment van een *mortarium* van het type Stuart 149. Baksel: Maaslands wit (fig. 20: 22).
74. Wandfragment van een *amphora* van het type D20. Verbrand.
75. 2 wandfragmenten van een *amphorae* van het type D20.
76. Wandfragment van een *amphora*. Baksel: Maasvallei.

Spoor 54

77. Wandfragment in *terra sigillata*. Baksel: Oost-Gallisch.
78. Wandfragment in geveerd aardewerk van een beker. Baksel: Lyon. Versierd met zandbestrooiing.
79. 2 wandfragmenten in gladwandig aardewerk. Baksel: Keuls.
80. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Tongers geoxydeerd en gesmookt.
81. 2 wandfragmenten in gladwandig aardewerk. Baksel: Maaslands wit.

Spoor 55

82. Wandfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 15/17. Baksel: Zuid-Gallisch.
83. Wandfragment in geveerd aardewerk, waarschijnlijk van een beker van het type Stuart 16. Baksel: Lyon. Zandbestrooiing op de binnenwand.
84. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: zeepaardewerk.
85. Wandfragment in ruwwandig aardewerk.
86. Randfragment van een *mortarium* van het type Stuart 149. Baksel: Lyon.
87. Randfragment van een *mortarium* van het type Stuart 149. Baksel: Bavay.
88. 3 bodemfragmenten van een *mortarium*. Baksel: Bavay.
89. Wandfragment in steengoed met zoutglazuur en bruine engobe van een kruik. Aanzet van een bandoor. Rijnlands. Datering: 1350 - 1550.
90. Wandfragment in steengoed met zoutglazuur van een kan. Versiering: floraal uitgesneden met kobaltblauwe inkleuring.
91. Randfragment in Maaslands aardewerk met loodglazuur (TG1) van een kom. Datering: 1200 - 1500.

Spoor 56

92. Wandfragment in *terra sigillata* van een *mortarium* van het type Drag. 45. Baksel: Oost-Gallisch.

Spoor 58

93. Wandfragment in majolica met tinglazuur van een bord. Versiering: blauw. Knik op overgang spiegel - boord. Datering: 1600 - 1800.

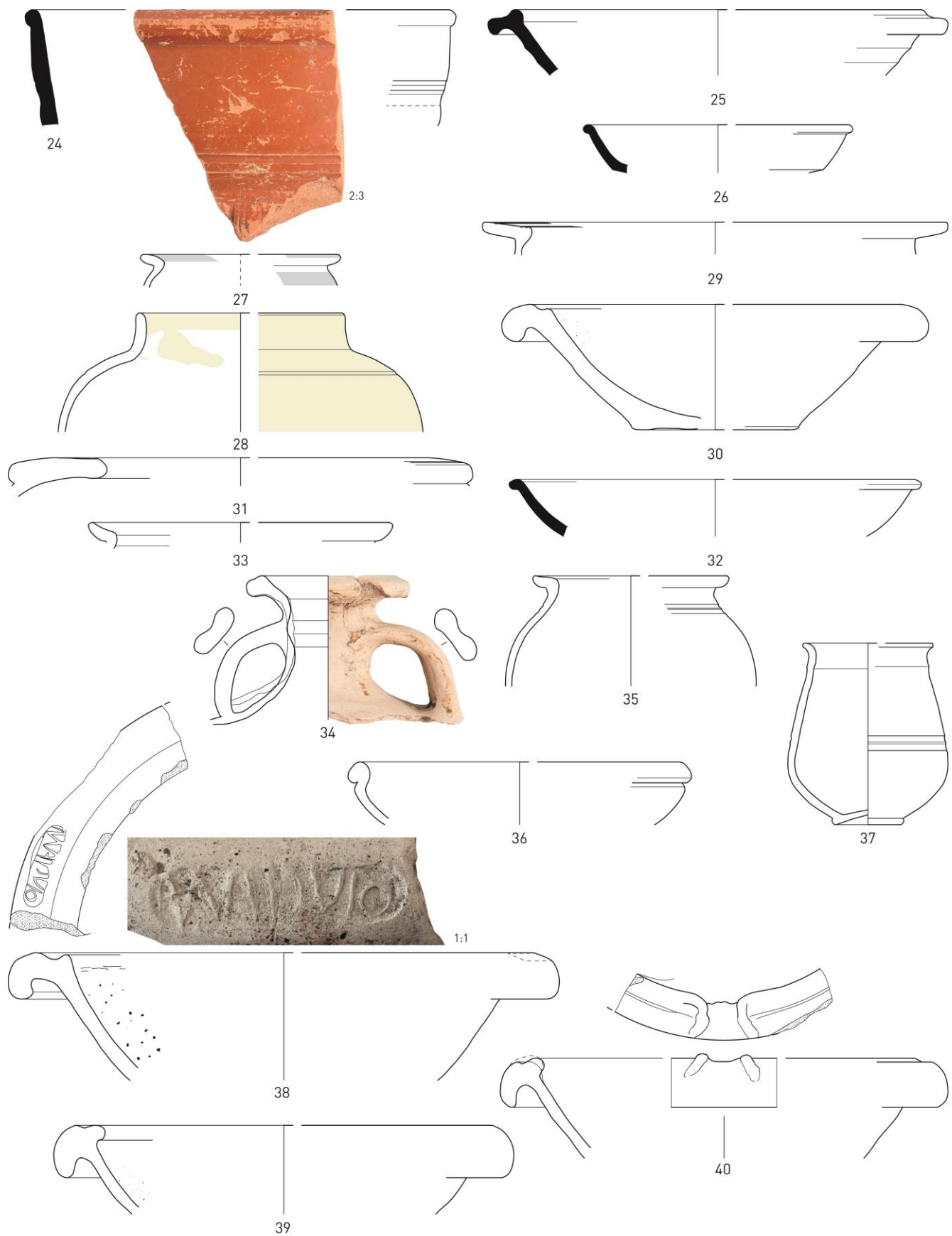
Spoor 59

94. Randfragment in *terra sigillata* van een kom van het type Drag. 37. Baksel: Midden-Gallisch. Eierlijst met dubbele lijn, smalle centrale projectie en rechte tong; golvende lijn (fig. 8: 23).
95. Wandfragment in *terra sigillata* van een kom van het type Drag. 37. Baksel: Oost-Gallisch. Eierlijst met dubbel lijn en smalle centrale projectie. (fig. 21: 24).
96. 2 randfragmenten in *terra sigillata* van een *mortarium* van het type Curle 11. Baksel: Oost-Gallisch (fig. 21: 25).
97. Randfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 21: 26).

98. Bodemfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Oost-Gallisch.
99. Bodemfragment in *terra sigillata* van een kop van het type Drag. 33. Baksel: Zuid-Gallisch.
100. Wandfragment in *terra sigillata* van een kop van het type Drag. 27. Baksel: Zuid-Gallisch.
101. Wandfragment in *terra sigillata*. Baksel: Zuid-Gallisch.
102. Randfragment in *terra rubra* van een beker van het type Deru P1-P12. Baksel: noordelijk. Techniek TR2 (fig. 21: 27).
103. Wandfragment in geverfd aardewerk van een beker. Baksel: Keuls. Techniek B. Versierd met kerfband.
104. Wandfragment in geverfd aardewerk. Techniek A.
105. Randfragment in gladwandig aardewerk van een pot. Baksel: Tongers geoxydeerd (fig. 21: 28).
106. Bodemfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Bavay.
107. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Bavay.
108. 2 wandfragmenten in gladwandig aardewerk.
109. Randfragment in ruwwandig aardewerk van een kom van het type Stuart 210. Baksel: Tongers geoxydeerd en gesmookt (fig. 21: 29).
110. 2 wandfragmenten in ruwwandig aardewerk.
111. Randfragment, wandfragment en 2 bodemfragmenten van een *mortarium* van het type Stuart 149. Baksel: Bavay (fig. 21: 30).
112. Randfragment van een *dolium* (fig. 21: 31).
113. Wandfragment van een *dolium*.
114. Wandfragment van een *mortarium*. Baksel: Maaslands wit.
115. Wandfragment van een *amphora* van het type D20.
116. 4 wandfragmenten van *amphorae* van het type G4.
117. 2 wandfragmenten van *amphorae* van het type G13.
118. 5 wandfragmenten in rood aardewerk met loodglazuur. Datering: 1500 - 1800.
119. Randfragment in rood aardewerk met loodglazuur van een grape. Datering: 1500 - 1800.
120. Wandfragment in rood aardewerk met mangaanglazuur. Datering: 1500 -1800.
121. Randfragment in Maaslands aardewerk met loodglazuur (TG1) van een bord. Dekkende glazuur intern. Datering: 1400 - 1700.
122. Wandfragment in Maaslands aardewerk (TG1). Beroet.
123. Wandfragment in Maaslands aardewerk (TG2).
124. Wanfragment in steengoed met ijzerengobe en loodglazuur. Rijnlands. Datering: 1600 - 1900.
125. Wandfragment in steengoed met zoutglazuur en bruine engobe. Rijnlands. Datering: 1350 - 1550.
126. Wandfragment in steengoed met zoutglazuur. Westerwald. Versiering: uitgesneden en kobalt. Datering: 1650 - 1750.
127. Wanfragment in steengoed met zoutglazuur. Westerwald. Versiering: gestempeld en kobalt. Datering: 1600 - 1650.
128. 2 wandfragmenten in steengoed met zoutglazuur.
129. Wandfragment in witte faience van een kop. Datering: 1800 - 1950.

Figuur 21: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van het Romeins vondsten (schaal 1:3, tenzij anders vermeld).

- 130. Wandfragment in witte faience van een kop. Versiering: papierprint blauw. Scène met spelende kinderen. Datering: 1800 - 1900.
- 131. Wandfragment in rood aardewerk met loodglazuur. Datering: 1400 - 1800.
- 132. Wandfragment in steengoed met zoutglazuur en bruine engobe van een kan. Aanzet van een bandoor. Rijnlands.

Sitevondsten

- 133. 3 randfragmenten in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 18/31. Baksel: Zuid-Gallisch (fig. 21: 32).
- 134. Wandfragment in *terra sigillata* van een bord van het type Drag. 31. Baksel: Oost-Gallisch.
- 135. 2 bodemfragmenten in *terra sigillata* van 2 borden. Baksel: Zuid-Gallisch.
- 136. 2 wandfragmenten in *terra sigillata*. Baksel: Zuid-Gallisch.
- 137. Randfragment in *terra rubra* van een beker van het type Deru P1/P12. Baksel: noordelijk. Techniek: TR2 (fig. 21: 33).
- 138. 2 Bodemfragmenten in *terra rubra* van 2 bekere. Baksel: noordelijk. Techniek: TR2.
- 139. Wandfragment in *terra rubra* van een beker. Baksel: Tongers. Techniek: TR3.
- 140. Bodemfragment in *terra nigra* van een bord. Baksel: noordelijk. Techniek: TN.
- 141. 2 wandfragmenten in geverfd aardewerk van een beker. Baksel: Keuls. Techniek B. Versierd met zandbestrooiing.
- 142. Bodemfragment in Pompeiaans rood aardewerk.
- 143. 2 randfragmenten in gladwandig aardewerk van een kruikamfoor van het type Vanvinckenroye 445/Stuart 129B met tweeledige oren. Baksel: Maaslands wit (fig. 3.1: 34).
- 144. 4 wandfragmenten in gladwandig aardewerk. Baksel: Maaslands wit.
- 145. Wandfragment in gladwandig aardewerk. Baksel: Keuls.
- 146. 3 wandfragmenten in gladwandig aardewerk. Baksel: Bavay.
- 147. 2 Randfragmenten in ruwwandig aardewerk van een pot van het type Stuart 201B. Baksel: Tongers geoxydeerd (fig. 21: 35).
- 148. Rand- en wandfragment in ruwwandig aardewerk van een pot van het type Stuart 201B. Baksel: Maaslands wit.
- 149. Rand- en wandfragment in ruwwandig aardewerk van een kom van het type Stuart 211. Baksel: Tongers gereduceerd (fig. 21: 36).
- 150. Randfragment, bodemfragment en 4 wandfragmenten in ruwwandig aardewerk van een beker. Baksel: Tongers geoxydeerd en gesmookt (fig. 21: 37).
- 151. 2 bodemfragmenten in ruwwandig aardewerk van 1 object. Baksel: regionaal rood.
- 152. Bodemfragment in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers gereduceerd.
- 153. 3 wandfragmenten in ruwwandig aardewerk. Baksel: Tongers geoxydeerd en gesmookt.
- 154. Wandfragment in ruwwandig aardewerk.
- 155. Wandfragment van een *dolium*. Verbrand.
- 156. Wandfragment van een *dolium*.
- 157. Randfragment van een *mortarium* van het type Stuart 149. Baksel: Maaslands wit. Stempel: MADVIO (fig. 21: 38).
- 158. Randfragment van een *mortarium* van het type Vanvinckenroye 347. Baksel: Maaslands wit. Brandsporen op de rand (fig. 21: 39).
- 159. Randfragment van een *mortarium* van het type Vanvinckenroye 347. Baksel: Maaslands wit (fig. 21: 40).
- 160. Randfragment van een *mortarium*. Baksel: Bavay.
- 161. 2 wandfragmenten van *amphorae* van het type G4.
- 162. 7 wandfragmenten van *amphorae*. Baksel: Maasvallei.
- 163. Oorfragment van een *amphora*. Baksel: Scheldedal.
- 164. Wandfragment in steengoed met zoutglazuur. Versiering: kobaltblauw. Westerwald. Datering: 1650 - 1800.

3.2.2 Overzicht

Met een bestand van slechts 237 aardewerkfragmenten, 212 Romeins en 25 middeleeuws of postmiddeleeuws, kunnen geen uitspraken gedaan worden over de aardewerkconsumptie op de site. Dit geringe aantal is het gevolg van twee factoren: (1) de relatief kleine oppervlakte van het onderzochte areaal, en (2) de wijze waarop het opgegraven werd, in kunstmatige vlakken en zonder couperen en verder opgraven van de sporen. Hieronder wordt dan ook alleen maar kort ingegaan op de diverse materiaalcategorieën van het Romeinse aardewerkbestand³ (tabel 1).

TS	43
GV	10
TR	6
TN	1
PR	1
GW	40
RW	45
DO	9
MO	21
AM	36
Totaal	212

Tabel 1: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van het Romeins aardewerk.

Terra sigillata is met een relatief belangrijk aantal van 43 fragmenten aanwezig: 32 zuid-Gallisch, 2 midden-Gallisch en 9 oost-Gallisch. Italische *sigillata* ontbreekt. 6 fragmenten zijn van versierde kommen: driemaal Drag. 29 en driemaal Drag. 37. Verder telt het ensemble 3 fragmenten van kommen van het type Curle 11 en 2 van het type Drag. 35/36. Borden domineren het bestand: 1 fragment Drag. 15/17, 1 fragment Drag. 18, 11 fragmenten Drag. 18/31 en 1 fragment Drag. 31. Koppen zijn nauwelijks aanwezig: 3 fragmenten Drag. 27 en 2 fragmenten Drag. 33. Verder telt het ensemble 2 fragmenten van wrijfschalen van het type Drag. 45. 11 fragmenten zijn niet op vorm determineerbaar. Geverfd aardewerk is met 10 fragmenten nauwelijks aanwezig: 6 in het Keuls baksel, 2 in het baksel van Lyon en 2 niet op baksel determineerbaar. Slechts tweemaal kon een vorm geïdentificeerd worden: eenmaal een kop van het type Stuart 16 en eenmaal een bord van het type Stuart 1. Vermoedelijk zijn de meeste van de overige 8 fragmenten van bekers.

Ook *terra rubra* (6 fragmenten) en *terra nigra* (1 fragment) zijn slecht vertegenwoordigd. Alle fragmenten zijn in een noordelijk baksel vervaafdigd, eenmaal in Tongers aardewerk. De 6 fragmenten *terra rubra* zijn van bekers, driemaal van het type Deru P1-P12. Het ene fragment *terra nigra* is van een bord.

Van het ene fragment van een Pompeiaans rood bord kunnen noch het type, noch het baksel bepaald worden.

Zoals gebruikelijk neemt gladwandig aardewerk een belangrijke plaats in het vondstenensemble in. De 40 fragmenten verdelen zich over 10 in Keuls baksel, 8 in het baksel van Bavay, 1 in zeepaardewerk, 12 in Maaslands wit, 1 in Tongers geoxydeerd en 1 in Tongers geoxydeerd en gesmoekt aardewerk. Van 7 fragmenten is het baksel niet identificeerbaar. Er konden nauwelijks types bepaald worden: eenmaal een kruik van het type Stuart 110B, eenmaal een kruik van het type Stuart 129B en tweemaal een kruikamfoor van het type Vanvinckenroye 445.

³ Voor de identificaties van de vormen en baksels verwijzen we naar Vanderhoeven *et al.* 2017, de publicatie van het aardewerk van de site van de O.L.V.-basiliek van Tongeren, waar alle, aan de Koninksemsteenweg aangetroffen types in grote aantallen bestudeerd konden worden.

Ruwwandig aardewerk is de belangrijkste categorie en telt 45 fragmenten. 6 fragmenten zijn Tongers gereduceerd, 3 Tongers geoxydeerd, 12 Tongers geoxydeerd en gesmookt, 2 Tongers geoxydeerd met een witte deklaag, 2 zijn Maaslands wit, 4 regionaal rood en 1 regionaal wit. Van 12 fragmenten kon het baksel niet geïdentificeerd worden. Van slechts 13 fragmenten werd het type herkend: 2 fragmenten van kommen van het type Stuart 201A, 5 fragmenten van kommen van het type Stuart 201B, 3 fragmenten van kommen van het type Stuart 210, 2 fragmenten van kommen van het type Stuart 211 en 1 fragment van een deksel van het type Stuart 219.

De 2 *dolium*fragmenten zijn secundair verbrand. Dit verschijnsel komt vaker voor en heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat deze containers regelmatig als oven hergebruikt werden.

Het aardewerkbestand telt 21 fragmenten van *mortaria*. 2 fragmenten zijn in het baksel van Lyon, 1 is grof gemagerd, 11 zijn in het baksel van Bavay, 6 zijn Maaslands wit en van 1 fragment kon het baksel niet bepaald worden. 4 vormen konden geïdentificeerd worden: 10 fragmenten van het type Stuart 149, 1 fragment van het type Vanvinckenroye 342-346, 2 van het type Vanvinckenroye 347 en 1 van het type Vanvinckenroye 352-353. Van 7 fragmenten is het type niet te bepalen.

Tenslotte telt het vondstenensemble nog 36 *amphora*fragmenten, 1 van het type D 7/11, 11 van het type D20, 12 van het type G4 en 2 van het type G13. 9 fragmenten zijn Maasdalamfoor en 1 fragment is Scheldedalamfoor.

3.3 DE DIERLIJKE RESTEN

AN LENTACKER

Op de site van de Koninksemsteenweg werden uit zeven sporen met de hand botfragmenten verzameld. Bij drie van deze sporen nam men op het terrein nog extra grondmonsters die in het depot met water zijn gezeefd op zeven van 4, 2 en 0,5 mm. Uit nog zes extra sporen, die geen handverzamelde vondsten opleverden, werden eveneens zeefmonsters verzameld. Tijdens de botanische studie werd bij alle zeefstalen vastgesteld dat geen dierlijke resten aanwezig waren. Onderstaande bespreking beschrijft dus enkel de resultaten van de studie van de handverzamelde fragmenten (tabel 2).

Alhoewel de archeologische studie enkel een datering van de dierenresten als ‘Romeins’ toelaat, zijn er toch twee fases te onderscheiden. Fase 1 is logischerwijs de oudste terwijl fase 2 jonger materiaal groepeert. De twee kuilen (17 en 25) uit fase 1 bevatten samen echter maar vijf gedetermineerde zoogdierresten, met name van varken (*Sus scrofa* f. *domestica*) en rund (*Bos primigenius* f. *taurus*). Uit de vijf verschillende sporen van fase 2 (tabel 3: 2 straten (46, 47), 1 laag (49) en 2 pijlers (54, 55)) werden in totaal slechts 78 identificeerbare botfragmenten verzameld. Daarvan bestaat de helft uit skeletresten van rund. In de veronderstelling dat de grote rib- en wervelfragmenten alle van runderen afkomstig zijn, behoort zelfs 80% van de te identificeren resten uit fase 2 toe aan deze diersoort. Een klein aantal vondsten is afkomstig van paard (*Equus ferus* f. *caballus*), van varken en van schaap (*Ovis ammon* f. *aries*) en/of geit (*Capra aegagrus* f. *hircus*).

Behalve het paardenbot, dat waarschijnlijk afkomstig is van een begraven krenge, zijn alle andere dierenresten te beschrijven als voedselafval. Het geringe aantal resten laat echter niet toe verregaande conclusies te trekken in verband met de voedselvoorziening in het Romeinse Tongeren. Wel klopt het lage aandeel van varken met het patroon vastgesteld in een recent overzicht van archeozoölogische ensembles uit de Romeinse stad⁴. Daaruit blijkt dat de percentages varkensbotten in het consumptieafval afnemen van het centrum naar de periferie. Vermits de hier onderzochte site eveneens perifeer gelegen is, ligt een lage consumptie van varkensvlees in de lijn van de verwachtingen

---

⁴ Ervynck *et al.* 2017, 511-515.

en kan dit mogelijk als een indicatie van lage sociale status of koopkracht worden gezien. De lage percentages schapenbotten (rond 10%) zijn typisch voor alle Romeinse ensembles uit Tongeren⁵.

Tongeren, Koninksemsteenweg							
TO13KO WP1							
spoornummer	17	25	46	47	49	54	55
aard spoor	kuil	kuil	straat1	straat2	laag	pijler	pijler
fase	1	1	2	2	2	2	2
zoogdieren							
paard (<i>Equus ferus</i> f. <i>caballus</i>)							1
varken (<i>Sus scrofa</i> f. <i>domestica</i>)	1		3		1		1
rund (<i>Bos primigenius</i> f. <i>taurus</i>)	2	1	18	3	14	2	1
schaap (<i>Ovis ammon</i> f. <i>aries</i>)					2		1
schaap (<i>Ovis ammon</i> f. <i>aries</i>) /							
geit (<i>Capra aegagrus</i> f. <i>hircus</i>)					6		
rib – groot			2	1	13		1
rib – middel					1		
wervel – groot	1		1		6		
ongedetermineerde (zoogdier)resten	9	-	28	4	44	-	1
Totaal	13	1	52	8	87	2	6

Tabel 2: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van de dierlijke resten.

⁵ Ervynck et al. 2017, 511-515.

Tongeren, Koninksemsteenweg																		
TO13KO WP1																		
spoornummer	17	25	46	46	47	47	49	49	49	49	49	49	49	49	49	54	55	
aard spoor	kuil	kuil	straat1	straat1	straat2	straat2	laag	laag	laag	laag	laag	laag	laag	laag	laag	pijler	pijler	
fase	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Zoogdieren																		
paard (<i>Equus ferus</i> f. caballus)																		1
varken (<i>Sus scrofa</i> f. domestica)	1		2	1												1		1
rund (<i>Bos primigenius</i> f. taurus)	2	1	14	4	2	1	5		1	1		2	2	1	2		2	1
schaap (<i>Ovis ammon</i> f. aries)							2											1
schaap (<i>Ovis ammon</i> f. aries) / geit (<i>Capra aegagrus</i> f. hircus)							1	2	2							1		
rib – groot			1	1		1	5	1						1			6	1
rib – middel									1									
wervel – groot	1		1				3										3	
ongedetermineerde (zoogdier)resten	9		23	5	3	1	6	13	5	-	3	1	6	4	1	5	-	1
Totaal	13	1	41	11	5	3	22	16	9	1	3	3	9	5	3	16	2	6

Tabel 3: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van de dierlijke resten per spoor.

3.4 DE PLANTAARDIGE RESTEN

BRIGITTE COOREMANS

Er zijn 10 monsters gecontroleerd op de aanwezigheid van zaden en vruchten. De resultaten zijn weergegeven in tabel 4. De densiteit aan resten uit de monsters van fase 2 ligt zeer laag. Zes monsters van fase 1, afkomstig uit de vulling van een gracht, een greppel en enkele kuilen bevatten iets meer resten. Een vergelijking tussen beide fasen is niet mogelijk omdat er te weinig monsters uit fase 2 konden worden bestudeerd. Bovendien bevatten deze monsters slechts weinig resten.

Er zijn zowel verkoolde als onverkoolde plantaardige macroresten gevonden, de bewaring was matig tot slecht. Of de onverkoolde zaden ook tot het authentieke materiaal mogen gerekend worden is echter zeer twijfelachtig. De kansen op bewaring van onverkoolde zaden en vruchten in de omstandigheden en ondergrond van de site van de Koninkselsteenweg zijn gering. Het is daarom zeker niet ondenkbaar dat de onverkoolde resten als intrusief materiaal moeten worden beschouwd.

De verkoolde resten zijn afkomstig van zowel gebruiksplanten als wilde planten. Hoewel de densiteit aan resten in zes van de onderzochte monsters relatief redelijk tot goed kan worden genoemd, kan er redelijkerwijs toch van worden uitgegaan dat het hier voornamelijk om zogenaamd nederzettingsafval gaat, waarbij de resten per toeval en onafhankelijk van elkaar in de sporen terecht zijn gekomen.

Bij de granen komen gerst (*Hordeum vulgare*) en spelt (*Triticum spelta*) het meest frequent voor. Sporadisch konden bovendien enkele resten van haver (*Avena* sp.), gierst (*Panicum miliaceum*), rogge (*Secale cereale*) en broodtarwe (*Triticum aestivum*) worden opgemerkt. Van gierst wordt aangenomen dat het gedurende de Romeinse periode stilaan aan belang begint te verliezen⁶. Rogge kwam in deze periode waarschijnlijk als onkruid tussen het graan voor en werd nog niet opzettelijk gekweekt voor gebruik. Daarnaast zijn er met linze, tuinboon en waarschijnlijk erwt ook enkele peulvruchten aanwezig. Van de overige gebruiksplanten mag waarschijnlijk alleen hazelnoot tot het authentieke materiaal gerekend worden. Opmerkelijk is de aanwezigheid van een verkoolde druivenpit. Zoals eerder aangegeven is het twijfelachtig of de onverkoolde resten van vijg, aardbei, peer en misschien ook van vlier tot de oorspronkelijke inhoud van de sporen behoort.

In de monsters met een hogere densiteit aan resten zijn relatief ook meer resten van wilde planten gevonden, vooral van soorten van akkers en van sterk antropogeen beïnvloede (ruderaal) plaatsen. Een strikt onderscheid maken tussen deze beide groepen van planten is niet mogelijk, de soorten komen immers vaak zowel in akkers als op ruderaal plaatsen voor.

---

⁶ Körber-Grohne 1988, Knörzer *et al.* 1999 en Zeven 1997.

Spoor	16A	17	25	26	32	33	36	39	49	49	
Aard spoor	gracht	kuil	kuil	kuil	paalkuil	kuil	greppel	oven	laag	laag	
Inventaris	34	33	32	35	31	30	29	28	4	8	
Fase	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	
Densiteit	r	r	r	r	w	v	v	zw	w	w	
Diversiteit	w	w	r	r	w	v	v	zw	w	w	
Bewaring	c	c	c	c/ov	c	c/ov	c/ov	c	c/ov	c/ov	
Conditie	s-m	m-s	s-m	s	m-s	m	m-s	m	m	m	
Intrusief ?	x	-	-	x	-	x	x	-	x	x	
Mogelijke gebruiksplanten											
<i>Avena</i> sp.	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	haver
<i>Hordeum vulgare</i>	x	x	x	x	x	x	x	-	-	x	gerst
<i>Panicum miliaceum</i>	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	gierst
<i>Secale cereale</i>	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	rogge
<i>Triticum aestivum</i>	x	-	-	x	-	x	-	-	-	-	broodtarwe
<i>Triticum spelta</i>	-	x	x	-	-	x	-	-	-	-	spelt
<i>Triticum</i> cf. <i>spelta</i>	-	x	-	-	-	-	x	-	-	-	waarschijnlijk spelt
<i>Triticum spelta</i> lb.	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-	spelt
<i>Triticum spelta</i> spf.	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	spelt
<i>Triticum dicoccum/spelta</i> lb.	x	x	-	-	-	x	x	-	-	-	spelt of emmer
<i>Triticum dicoccum/spelta</i> spf.	x	-	-	x	-	x	x	-	-	-	spelt of emmer
<i>Triticum</i> sp.	-	x	x	x	-	x	x	-	-	-	tarwe
<i>Triticum</i> sp. rachis fr.	x	x	x	-	-	x	x	-	x	-	
Cerealia fr.	x	x	x	x	-	x	x	-	x	-	granen
Cerealia kaffr.	x	x	x	-	-	x	-	-	x	-	
Cerealia embryo	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	
<i>Lens culinaris</i>	-	-	x	x	-	-	-	-	-	-	linze
<i>Vicia faba</i>	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	tuinboon
cf. <i>Pisum sativum</i>	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	waarschijnlijk erwt
Fabaceae fr.	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-	vlinderbloemigen
<i>Corylus avellana</i> fr.	x	-	x	-	-	x	x	-	x	-	hazelnoot
<i>Vitis vinifera</i> fr.	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	druif
Spoor	16A	17	25	26	32	33	36	39	49	49	
Wilde planten											

Spoor	16A	17	25	26	32	33	36	39	49	49	
Aard spoor	gracht	kuil	kuil	kuil	paalkuil	kuil	greppel	oven	laag	laag	
Inventaris	34	33	32	35	31	30	29	28	4	8	
Fase	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	
<i>Soncus asper</i> (ov)	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	gekroesde melkdistel

Tabel 4: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van de plantaardige macroresten. De resten zijn verkoold, tenzij anders vermeld (ov = onverkoold; min. =gemineraliseerd; fr. = fragment; lb. = lemma basis; zw = zeer weinig; w = weinig; v = veel; s = slecht

4 CONCLUSIE EN BETEKENIS

Zowel het door ons geregistreerde terrein als het kort daarvoor onderzochte, aangrenzende perceel werden slechts gedeeltelijk opgegraven. Het is dan ook niet mogelijk een betrouwbaar en volledig beeld te schetsen van de bewoningsgeschiedenis van dit stadsdeel van Romeins Tongeren (fig.22). Het sporenbestand wordt gedomineerd door de aanwezigheid van de Romeinse weg naar Bavay. Op beide onderzochte terreinen zijn twee wegdekken vastgesteld, bestaande uit een funderingslaag van overwegend vuursteen en een loopvlak van kiezel. De sporen 1, een oudere gracht of geul, en 48, een gracht of Romeins uitbraakspoor van de weg, vinden geen tegenhanger op het aangrenzende terrein. Het is mogelijk dat uitbraakspoor 48 ter hoogte van de grens tussen de twee opgravingen eindigde en dat de diepte waarop gracht of geul 1 bewaard is, tijdens het onderzoek van het aangrenzende terrein niet bereikt werd. Einde jaren 90 van de vorige eeuw werd tijdens een onderzoek van een gedeelte van het zuidwestelijk grafveld van de Romeinse stad ten noorden van de weg naar Bavay een op het eerste gezicht brede en diep erosiegeul aangetroffen⁷. Het is nooit duidelijk geworden hoe dit spoor tot stand is gekomen: natuurlijk, kunstmatig of als een combinatie van beide. In de toekomst zal op aangrenzende terreinen aan de Koninksemsteenweg onderzocht moeten worden of spoor 1 van hetzelfde verschijnsel deel uitmaakt als de geul op het zuidwestelijk grafveld.

Ten zuidwesten van de weg zijn bewoningssporen aangetroffen. Het gaat dan op de eerste plaats om resten van houtbouw. Sporen van steenbouw zijn niet aan het licht gekomen. Wel zijn één, mogelijk twee rijen uitgebroken funderingen van pijlers op het terrein aanwezig. De sporen 18, 50 en 51 vormen potentieel een dergelijke rij. Sporen 53, 54 en 55 kunnen een tweede rij zijn. In hun verlengde zijn op het aangrenzende terrein ogenschijnlijk gelijkaardige sporen aan het licht gekomen. Deze hypothetische pijlers kunnen van portieken langs de straat deel uitgemaakt hebben. De overige bewoningssporen bestaan uit een enkele haard, kuilen en ophogingslagen, met daarin het gebruikelijke nederzettingsafval.

Opvallend is ten slotte een postmiddeleeuwse gracht ten noordoosten van de Romeinse weg. Dit verschijnsel is op beide opgravingsterreinen waargenomen. Het is niet duidelijk wat dit spoor geweest kan zijn: gracht, holle weg, uitbraakspoor of een combinatie van twee of drie van deze mogelijkheden. Te weinig vondsten werden ingezameld en monsters genomen om daarmee een betrouwbaar beeld van het consumptiegedrag op de site in de Romeinse tijd te kunnen reconstrueren. Het overwegend Romeins aardewerk vertoont het gebruikelijke vormenspectrum en kan breed in de tweede helft van de 1ste eeuw, de 2de en de 3de eeuw gedateerd worden. Het relatief hoog percentage scherven in *terra sigillata* is verdacht en wellicht het gevolg van de grove wijze waarop vondsten ingezameld werden. Hetzelfde kan gezegd worden van de dierlijke resten. Dat het kleine vondstensemble door runderbot wordt gedomineerd ligt in de lijn van de verwachting. Ook de resultaten van het onderzoek van de plantaardige resten tonen geen verrassingen. Het materiaal is overwegend verkoold. De gebruikelijke graansoorten zijn aangetroffen (gerst en spelt domineren daarin) en ook de aanwezigheid van de peulvruchten (linze en tuinboon, mogelijk erwt) wekken geen verwondering. Bijzonder is wel een verkoold druivenpit. Aan de datering van enkele onverkoold fruitpitten wordt getwijfeld.

Ondanks de beperkte schaal waarop het onderzoek plaatsvond, kan toch geconcludeerd worden dat in de zuidwestsector van de stad langs de weg naar Bavay zeker vanaf het midden van de 1ste eeuw en tot in de 3de eeuw bewoning plaatsvond. Mogelijk stonden in een later stadium van deze periode gebouwen aan een portiek langs de weg. Het kan daarbij om private woningbouw gaan, maar publieke monumenten zouden in dit gedeelte van de Romeinse stad ook een plaats gevonden kunnen hebben. Relatief dichtbij de opgegraven site, op de hoek van de Koninksemsteenweg en de Rode Kruislaan is immers een intact wij-altaar aangetroffen⁸. Hoewel er geen sporen of vondsten uit het begin van de 1ste eeuw zijn gevonden, mag toch worden aangenomen dat vanaf de stichting van de *civitas* hoofdplaats activiteiten op het terrein of in de onmiddellijke omgeving hebben plaatsgevonden.

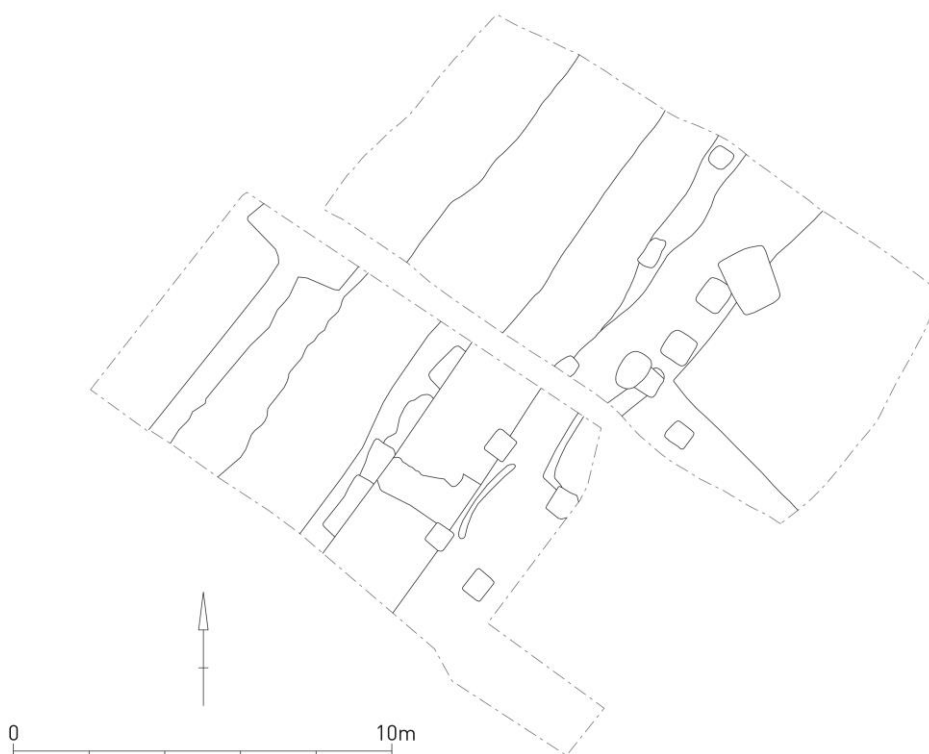
---

⁷ Opgraving aan de Romeinse Kassei (Vynckier & Vanderhoeven 1999 en Vanderhoeven & Vynckier 2002).

⁸ Vanvinckenroye 1994.

De weg dateert immers uit de Augusteïsche tijd. Hetzelfde geldt voor de laat-Romeinse tijd. Ook uit die periode zijn geen sporen of vondsten gevonden, maar het is bekend dat zich ook buiten de laatantieke stadsmuur bewoning of tijdelijke activiteiten situeerden⁹.

Figuur 22: Tongeren: Koninksemsteenweg: overzicht van het opgravingsterrein van perceel Tongeren, Afdeling 1, Sectie D, Nrs 286f4, 286n2 en 286p2 (naar Deville et al. 2016, bijlage 1) en Tongeren, Afdeling 1, Sectie D, Nr. 286y4 (synthesevlak 2).

5 BIBLIOGRAFIE

COOREMANS B. 2017: De zaden en vruchten. In: ERVYNCK A. & VANDERHOEVEN A. (red.), *Het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek van de O.L.V.-basiliek van Tongeren (1997-2013). Deel 2: Studie van de vondsten*, Relicta Monografieën 12, Brussel, 317-448.

DEVILLE T., SIMONS R. & HOUBRECHTS S. 2016: *Koninksemsteenweg te Tongeren (gem. Tongeren). Archeologische opgraving*, Condor Rapporten 125, Bilzen.

ERVYNCK A., LENTACKER A. & VAN NEER W. 2017: De dierlijke resten. In: ERVYNCK A. & VANDERHOEVEN A. (red.), *Het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek van de O.L.V.-basiliek van Tongeren (1997-2013). Deel 2: Studie van de vondsten*, Relicta Monografieën 12, Brussel, 455-523.

KNÖRZER K.-H., GERLACH R., MEURERS-BALKE J., KALIS A.J., TEGTMEIER U., BECKER W.D. & JÜRGENS A. 1999: *Pflanzenspuren. Archäobotanik im Rheinland: Agrarlandschaft und Nutzpflanzen im Wandel der Zeiten*, Materialien zur Bodendenkmalpflege im Rheinland 10, Köln.

KÖRBER-GROHNE U. 1987: *Nutzpflanzen in Deutschland. Kulturgeschichte und Biologie*, Stuttgart.

---

⁹ Vanderhoeven 2017.

VANDERHOEVEN A. 2017: The late roman town of Tongeren. In: ROYMANS N., HEEREN S. & DE CLERCQ W. (eds), *Social dynamics in the northwest frontiers of the late roman empire*, Amsterdam Archaeological Studies 26, Amsterdam, 127-148.

VANDERHOEVEN A., DIJKMAN W. & MONSIEUR P. 2017: Het Romeins aardewerk. In: ERVYNCK A. & VANDEHOEVEN A. (red.), *Het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek van de O.L.V.-basiliek van Tongeren (1997-2013). Deel 2: Studie van de vondsten*, Relicta Monografieën 12, Brussel, 51-188.

VANDERHOEVEN A. & VYNCKIER G. 2002: *Tongeren: Romeinse Kassei*. In: CREEMERS G. & VANDERHOEVEN A. (red.), *Archeologische kroniek van Limburg 1998, Limburg – Het Oude Land van Loon* 81, 3, 245-250.

VAN DE VELDE E., DEVILLE T. & HOUBRECHTS S. 2013: *Koninksemsteenweg te Tongeren (gem. Tongeren). Archeologisch vooronderzoek door middel van een proefput*, Condor Rapporten 118, Bilzen.

VANVINCKENROYE W. 1994: Een Romeins votiefaltaar te Tongeren, *Limburg* 73, 4, 225-237.

VYNCKIER G. & VANDERHOEVEN A. 1999: *Noodonderzoek op het zuidwestelijk grafveld van Romeins Tongeren*. In: THOEN H., VERMEULEN F., DE BOE G., LODEWIJCKX M. & ROGGE M. (eds), *Romeinendag 25 maart 1999*, Gent, 23-26.

ZEVEN A.C. 1997: *De introductie van onze cultuurgewassen en hun begeleiders, van het Neolithicum tot 1500 AD*, Wageningen.

